

Білічак О. А.

доктор юридичних наук, доцент, член Науково-консультативної ради при Державному бюро розслідувань, Київ, Україна, academ2016@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2377-731X>

РЕФОРМА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ

Анотація. У статті проаналізовано сучасні проблеми системи підготовки правників у ЗВО України. Обґрунтовано думку про необхідність реформування вітчизняної системи правничої освіти з урахуванням провідного зарубіжного досвіду та потреб правоохоронної діяльності. Проведено критичний аналіз проєкту Концепції реформування юридичної освіти, оприлюдненого для громадського обговорення на сайті Міністерства освіти і науки України. Зроблено висновок про доцільність збереження існуючих підходів до надання освітніх послуг без поділу системи підготовки за напрямками регульованих і нерегульованих видів правничої діяльності. Акцентовано увагу на необхідності оптимізації системи підготовки юридичних кадрів переважно за рахунок запровадження нових методів навчання, з урахуванням відповідного зарубіжного досвіду в цій сфері, що забезпечить формування у майбутніх фахівців стійких практичних навичок правозастосовної діяльності.

Ключові слова: освітня політика держави, вища освіта, юридична освіта, правнича діяльність.

Літ. 13.

JEL classification: I28.

Сучасна державна політика має проєвропейський та загалом західноцивілізаційний вектор розвитку. Це обумовлюється усвідомленим вибором українців, що після розпаду Радянського Союзу одержали змогу вільно виїжджати за кордон з туристичною метою, на роботу або навчання. Зняття інформаційної блокади відкрило широкі комунікативні можливості, внаслідок чого наші співвітчизники дістали змогу одержувати об'єктивну інформацію про засади функціонування громадянського суспільства, загальнолюдські цінності, домінуючі у цивілізованих європейських державах. Порівнюю-

чи рівень життя в Україні та у Європі, Сполучених Штатах Америки, багато наших громадян тривалий час прагнули переїхати туди на постійне місце проживання, що призвело до масової трудової міграції населення, значних втрат наукового і виробничого потенціалу. При виборі освіти перевага надавалася зарубіжним закладам освіти, що традиційно пов'язується із загальними уявленнями про більш високу якість навчання та перспективами подальшого працевлаштування.

Поступове переорієнтування вітчизняного ринку на європейські стандарти якості надало потужний

© Білічак О. А., 2019

імпульс реформам, що мають на меті приведення основних принципів діяльності українських ЗВО до найкращих світових практик. Однак виявлення системних проблем у процесі реформаторської діяльності та, як наслідок, гостра критика громадянського суспільства вимагає наукового обґрунтування шляхів їх подолання.

Сучасним проблемам реформування української системи освіти приділялася увага в працях низки фахівців, серед яких В. Є. Бахрушин, О. І. Боковець, О. В. Бринюк, І. С. Гайдук, О. О. Герасименко, В. Є. Гудзинський, О. Я. Денисюк, О. В. Діденко, Т. О. Дронь, С. В. Заєць, Т. Г. Затонацька, Ю. В. Іриневич, О. С. Камінська, О. І. Капленко, О. Ю. Кириєнко, А. В. Кир'янов, В. П. Колосова, Д. Б. Костирев, К. В. Кузнецов, А. О. Литвинчук, С. Л. Лондар, С. В. Мельник, І. В. Нагорна, А. О. Наторіна, К. В. Павлюк, С. А. Раков, І. Г. Савченко, Х. І. Северіна, М. В. Ситницький, А. В. Ставицький, Г. М. Терещенко, Н. В. Титаренко, В. В. Ткаченко, О. В. Ткачук, О. В. Чернюк, О. С. Чумак, М. П. Шерудило та ін. Поряд з тим, аналіз джерельної бази та сучасних тенденцій реформування системи юридичної освіти в Україні вказує на недостатній науковий рівень розробленості цієї проблеми, що обумовлює актуальність наукового дослідження, проведеного в цій статті.

Метою дослідження є аналіз сучасних проблем реформування юридичної освіти в Україні та окреслення науково обґрунтованих пропозицій щодо їх розв'язання.

Однією із основних тез, проголошених у інавгураційній промові новообраного президента В. О. Зеленського, стала обіцянка створення

усіх можливих передумов, що сприятимуть поверненню з-за кордону етнічних українців, які навчаються або ж працюють в інших державах [1]. Безперечно, сьогодні країна перебуває у стані глибокої економічної та суспільно-політичної кризи та як ніколи потребує кваліфікованих фахівців, досвідчених науковців і патріотично налаштованих молодих професіоналів, здатних долучитися до радикальних реформ економічної й соціальної сфери.

Низька якість життя та примарність ясних перспектив адекватного працевлаштування на батьківщині сьогодні спонукає українську молодь до пошуків роботи за кордоном, де вони часто зустрічаються із проблемою відсутності належної освіти. Тому надзвичайно популярним трендом у молодіжному середовищі є навчання в європейських закладах вищої освіти (ЗВО), як певної гарантії майбутньої реалізації своїх знань, умінь та навичок на зарубіжних ринках праці. Ця ситуація є вкрай загрозливою для збереження національної державності України і потребує невідкладного реагування, адже у такий спосіб «вимивається» найбільш перспективний людський капітал, що є рушійною силою розвитку науки та конкурентоздатності національної економіки. Цілком очевидно, що вирішення такої проблеми носить комплексний характер та має включати перш за все боротьбу з корупцією, яка має ознаки безпечної загрози найвищого порядку та перешкоджає ефективному функціонуванню усіх без винятку державних інституцій, а також проведення економічних реформ, реалізація яких сприятиме поступовому поліпшен-

ню економічної ситуації в державі, і як наслідок, зростанню рівня життя населення. У цьому контексті постає потреба продовження системного реформування органів державної влади і управління та подальшого запровадження широкомасштабних змін у частині порядку доступу до державної служби, в тому числі, мілітаризованої. Водночас проведення будь-яких реформ у секторі економіки та управління навряд чи буде успішним без кардинальних перетворень у системі вищої освіти, адже будь-які новації не є перспективними, якщо їх реалізовуватимуть люди, які не володіють новими знаннями, широким та креативним мисленням. Тому ключовим кроком державної політики вирішення вказаної проблеми є підвищення мотивації талановитої української молоді до навчання у вітчизняних ЗВО шляхом покращення якості наданих освітніх послуг та підвищення рейтингу українських дипломів у міжнародному освітньому просторі й забезпечення їх високої конкурентоздатності на національному і зарубіжних ринках праці. У цьому контексті вже зроблено чимало кроків, починаючи від удосконалення законодавства [2], яке дає підґрунтя для запровадження реформаційних зрушень, до цілеспрямованої діяльності Міністерства освіти і науки України (МОН) по створенню передумов для його ефективного застосування, що досягається шляхом затвердження нових освітніх стандартів, розширення можливостей для співпраці, обміну досвідом між українськими та європейськими освітянськими структурами тощо.

Поступальні зміни у функціонуванні вищої школи в Україні дають

зможу виявити певні проблеми, що потребують вирішення. З огляду на одночасне реформування системи судових та правоохоронних органів чи не найгострішою із них є проблема реформування правничої освіти, що вимагає законодавчого забезпечення [3].

Так склалося, що юридична освіта традиційно користується неабияким попитом серед абітурієнтів. Отримання диплома про вищу юридичну освіту відкриває можливості для оволодіння низкою професій, серед яких надзвичайно популярними є професії судді, прокурора, адвоката, зважаючи на досить привабливий рівень заробітної плати та високий ступінь соціального престижу відповідної діяльності. Також правнича освіта відкриває доступ до зайняття різноманітних посад державної служби, роботи в правоохоронних органах. Ураховуючи це, кількість бажаючих вступити до ЗВО та отримати професію юриста традиційно є досить високою. Впродовж останніх двадцяти років відбувалося поступове зростання загальної чисельності ЗВО, що надають відповідні освітні послуги, передусім на контрактній основі. Варто відзначити, що на час проголошення незалежності в Україні існувало лише п'ять правничих шкіл (у Києві, Харкові, Одесі, Донецьку та Львові) [4], які довгий час цілком задовольняли потреби держави в підготовці кваліфікованих юридичних кадрів. Проте запровадження ринкових підходів до надання освітніх послуг у наступні роки сприяло значному зростанню кількості таких закладів та призвело до перенасиченості ринку праці відповідною категорією фахівців. Комер-

ціалізація правничої освіти в Україні мала наслідком падіння її якості. З огляду на зростаючу конкуренцію у сфері надання освітніх послуг багато непрофільних ЗВО відкривали юридичні факультети без відповідного кадрового забезпечення. Іншою проблемою, актуальною сьогодні, є те, що навіть за наявності компетентного і кваліфікованого науково-педагогічного персоналу знання, отримані студентами під час навчання, переважно відірвані від практики. Звісно, перш за все мова йде про студентів очної форми навчання та у меншій мірі стосується заочної форми, коли суміщається освіта і робота за фахом. Так, навіть при винятковій старанності випускники українських ЗВО більшою мірою володіють лише теоретичними знаннями, адже проходження виробничої практики, передбаченої навчальними планами, носить здебільшого формалізований характер. Обтяжувати себе навчанням студента-практиканта керівники інституцій беруться тільки в тому разі, якщо мова йде про наступне працевлаштування, тобто коли готують спеціаліста «для себе». Тому значна частина випускників ЗВО, які здобули диплом про юридичну освіту, надалі зустрічаються з низкою розчарувань. Переповнення ринку праці дипломованими юристами та водночас низький рівень їх теоретичної підготовки, відсутність навичок правозастосовної діяльності призводить до того, що значна частина молодих фахівців поповнює армію безробітних або перекваліфіковується на інші спеціальності [4]. З метою вирішення цієї проблеми МОН виступило з ініціативою реформування юридичної освіти, проект Концепції

якої нещодавно було оприлюднено на офіційному сайті для громадського обговорення [5; 6].

Аналіз проекту Концепції свідчить про те, що вона покликана розв'язати низку проблем, існуючих у системі підготовки правників. Її розробники зосередилися на тому, щоб підвищити якість освіти, тим самим стимулюючи зростання конкуренції між правничими освітніми закладами, що у логічному підсумку зменшить їх кількість. Цьому сприятимуть також посилення вимог до ліцензування освітньої діяльності, встановлення контролю за якістю пропонованих освітніх послуг, розгортання системи підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу, державної атестації випускників тощо.

Найбільш радикальним кроком видається те, що у проекті Концепції дещо по-новому розглядається зміст правничого фаху. А саме, юридичні професії поділяються на певні категорії. До першої відносять так звані «регульовані види правничої діяльності» (суддя, прокурор, адвокат), з огляду на те, що основи їх провадження визначені положеннями Конституції України та регламентуються спеціальними законодавчими актами. У другу групу автоматично потрапляють всі інші варіації правничого фаху, а саме, робота на посадах нотаріуса, юридичного радника, слідчого, керівників та спеціалістів юридичних служб державних органів, підприємств, установ та організацій тощо. І нарешті, третій напрям становить підготовка науково-педагогічних кадрів вищої категорії.

Основною метою поділу правничих професій на групи є встановлення особливих вимог до підготовки

фахівців, які по завершенню навчання в юридичних ЗВО практикуватимуть у сфері регульованих видів правничої діяльності, забезпечуючи більш ретельний відбір претендентів на навчання. Освітні послуги для осіб, які прагнуть оволодіти компетентностями, необхідними у подальшому для регульованої правничої діяльності, надаватимуться у правничих школах. До вступу у правничі школи допускатимуться особи, які засвоїли програму навчання за освітньо-професійним ступенем «молодший бакалавр» і успішно склали іспити, що підтверджують достатній рівень знання ними іноземної мови, наявність аналітичного, критичного і логічного мислення. Навчання у правничій школі відбуватиметься за наскрізною (без проміжного ступеня бакалавра) освітньо-професійною програмою за спеціальністю «Право», без будь-яких спеціалізацій. Після успішного оволодіння освітньої програми та складання Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) випускники правничих шкіл одержуватимуть кваліфікацію «магістр» за спеціальністю «Право».

Ступенева освіта для здобуття доступу до інших видів правничої діяльності залишається традиційною: спочатку навчання у ЗВО за освітньо-професійною програмою «бакалавр», по його завершенню та за підсумками проходження ЄДКІ – вступ до магістратури зі складанням Єдиного вступного іспиту (ЄВІ) з іноземної мови та Єдиного фахового вступного випробування (ЄФВВ). Після закінчення навчання в магістратурі також складатиметься ЄДКІ, за результатами успішного проходження якого випускникові присуджува-

тиметься кваліфікація «магістр» за спеціальністю «Право»/«Міжнародне право» з обов'язковим зазначенням спеціалізації. Проект Концепції передбачає можливість перехресного вступу до правничих шкіл, магістратури абітурієнтам, які навчалися за різними освітньо-професійними програмами бакалаврського, магістерського рівня по іншій спеціальності за умови здачі академізничі. Навчання у магістратурі відбуватиметься лише заочною формою студій. З метою розроблення системи тестування для спеціальних вступних випробувань та складання Єдиного державного кваліфікаційного іспиту має бути створений Центр тестування при Міністерстві юстиції України [6].

Аналізуючи визначені проектом Концепції підходи до реформування юридичної освіти можна зробити висновок, що після вступу в дію її норм загальна кількість випускників юридичних закладів освіти суттєво зменшиться. Це має відбуватися завдяки тому, що не всім ЗВО вдасться підтвердити нові ліцензійні вимоги. Іншим чинником, що призведе до скорочення кількості дипломованих юристів і, як наслідок, зменшення чисельності правничих ЗВО, можна вважати те, що на кожному з етапів навчання здійснюватиметься жорсткий освітньо-кваліфікаційний відбір. Розроблення Центром тестування Міністерства юстиції спеціальних тестових програм, що застосовуватимуться для оцінювання рівня знань вступників на навчання до правничих ЗВО, а також випускників бакалаврату і магістратури, є позитивною новацією, адже викладачі ЗВО, які традиційно

здійснюють атестацію випускників, будуть більш віддаленими від цього процесу, що сприятиме об'єктивній та неупередженій оцінці рівня знань і забезпечить природний відсів не підготовлених чи низькомотивованих студентів.

Водночас деякі запропоновані проектом Концепції реформування юридичної освіти положення вбачаються досить спірними та потребують уважного вивчення з боку правничої спільноти щодо можливості їх імплементації у національному законодавстві. По-перше, слід дати оцінку, наскільки є обґрунтованим поділ системи підготовки юридичних кадрів за напрямками регульованих та нерегульованих видів правничої діяльності. Не викликає заперечень, що рівень підготовки правників в Україні необхідно підвищувати, в тому числі і в межах конкретних спеціалізацій. На це перш за все вказують результати кваліфікаційного оцінювання з права, що проводилося під час конкурсних відборів до органів прокуратури, суду, коли низький рівень теоретичних знань виявляли навіть працівники із багаторічним стажем. На проблемі підготовки правників акцентують увагу й представники юридичного бізнесу, говорячи про те, що випускники правничих ЗВО здебільшого не мають навіть первинних навичок практичної діяльності. Очевидно в системі підготовки юридичних кадрів є що змінювати і є над чим працювати. Але викликає сумнів, що сучасні вимоги до професійного рівня фахівців у сфері регульованих видів правничої діяльності є настільки відмінними, що змушують проводити їх підготовку не лише за окре-

мими освітніми програмами, але й у спеціалізованих закладах. Зокрема у проекті Концепції реформування юридичної освіти не відображено достатнього обґрунтування такої необхідності. Проте запровадження відповідних підходів у недовгостроковій перспективі унеможливить доступ до зайняття регульованими видами правничої діяльності тій категорії правників, які не мають спеціальної освіти, навіть таким, що матимуть бездоганну репутацію і великий досвід практичної діяльності. Безперечно, двері правничих шкіл будуть відкритими для всіх бажаючих, але якщо враховувати те, що магістерський рівень правничої освіти здобуватиметься лише за денною формою навчання, то для більшості людей зрілого віку це стане фактично неможливим. Разом з тим, випускники правничих шкіл по завершенню навчання вже у віці 22–23 років матимуть право займатися регульованими видами правничої діяльності, без проходження тестування на загальні знання у галузі права, яке замінить складання ЄДКІ. І це без належного досвіду практичної роботи за фахом, який нині вимагається для того, щоб отримати доступ до відповідних професій. Особливо парадоксально це виглядає у контексті конституційних норм, згідно яких на посаду судді не може бути призначена особа молодша 30-річного віку (ч. 2 ст. 127 Конституції України) [7]. Віковий ценз, встановлений конституційними положеннями щодо представників суддівського корпусу, додатково нагадує про загальновідому істину, що для зайняття такими видами правничої діяльності, які проєкт Концепції визначає як регу-

льовані, потрібен великий досвід, в тому числі й життєвий.

Водночас можна спрогнозувати, що запровадження суттєвих відмінностей у підготовці фахівців за критерієм регульованих і нерегульованих видів правничої діяльності закладатиме основи для дискримінації, коли у юридичній спільноті виділятиметься так звана «еліта» та правники «другого гатунку». Це може відчуватися вже під час навчання у ЗВО, коли для вступу на більш престижний напрям навчання будуть використовуватися всі можливі нелегітимні засоби, що значно посилює корупційні ризики. З іншого боку, такий поділ не в інтересах майбутніх студентів. Вступаючи до ЗВО після закінчення загальної середньої школи, багато абітурієнтів при виборі професії керуються не власними уподобаннями, а вибором батьків. Навіть уже отримавши вищу юридичну освіту, не всі молоді фахівці одразу визначаються якими видами правничої діяльності воліли би займатися. Тому загалом було б краще, щоб зберігалася нині діюча система підготовки юридичних кадрів, коли спеціалізація не є обов'язковою передумовою для певного виду юридичної практики, а доступ до регульованих видів правничої діяльності одержується за результатами відкритих конкурсів (прокуратура, суд), або ж через складання кваліфікаційних іспитів (адвокатура), що дозволить оцінити рівень готовності кандидата до виконання певних функцій у системі правосуддя.

Попри висловлену критику, сильною стороною реформи юридичної освіти, запропонованої проектом Концепції, можна вважати підвищен-

ня вимог до ліцензування освітньої діяльності правничих ЗВО, запровадження системи незалежного оцінювання осіб, які навчаються, зміна підходів до методів навчання. Окрім того, вагомою запорукою якості навчання виступають вимоги щодо комплектації викладацького складу правничих ЗВО. Викладачі будуть зобов'язані працювати лише в одному ЗВО, контракт укладатиметься на строк не менше п'яти років, щорічно проводитиметься їх кваліфікаційне оцінювання, забезпечуватиметься підвищення кваліфікації шляхом проведення академічних обмінів та стажувань. З метою забезпечення отримання студентами практичних умінь та навичок передбачається, що науково-педагогічний склад правничих шкіл має комплектуватися не менш ніж на 20 % викладачами-практиками. Задля посилення практичної складової під час навчання в магістратурі обов'язковим є проходження виробничої практики в обсязі не менше 30 кредитів Єдиної кредитно-трансферної системи, що у часовому вимірі становить приблизно один навчальний семестр [6]. Зростанню рівня та якості навчання в юридичних ЗВО сприяє політика МОН, спрямована на підвищення рівня наукових досліджень, в тому числі й у правничій сфері.

Зміни у системі підготовки юридичних кадрів неминучі з огляду на об'єктивні процеси глобалізації і інтернаціоналізації, що також глибоко проникають у царину освіти. Аналізуючи зміст окремих положень проекту Концепції, можна припустити, що її розробники досить чітко орієнтувалися на зарубіжну практику (переважно США) підготовки правників,

намагаючись запозичити найкращий досвід. Саме у США підготовка юристів здійснюється в правничих школах, що діють у складі державних та комерційних ЗВО. На відміну від країн Європи, де юридична освіта має переважно університетський характер, система правничої освіти і саме право в США розцінюються як професійно-академічна область та є еквівалентом програм магістратури більшості університетів світу. Тут студенти можуть вступати до університетів на правові спеціальності тільки після закінчення ступеня бакалавра [8]. Правнича освіта в США в значній мірі орієнтована на те, щоб привити майбутнім фахівцям стійкі навички правозастосовної діяльності. З цією метою широко застосовуються апробовані практикою спеціальні методи навчання – методи Ленгдела та Сократа. Найчастіше вдаються до методу Ленгдела (метод розгляду судової справи), що полягає у «зосередженні уваги на першоджерелах законодавства, способах аналізу судової справи та юридичному тлумаченні прецедентного права» [8, с. 132; 9]. Також застосовується метод Сократа, коли студентів пропонується обговорити судову справу, висловити свої міркування щодо порядку її розгляду та винесеного судом рішення. Після завершення циклу таких занять проводяться лекції, що дозволяють підсумувати здобуті в ході навчання теоретичні знання.

Іспити в правничих школах складають у письмовій формі. Зазвичай, це письмові роботи, в яких студент повинен проаналізувати факти й документи правового спору й визначити, яку норму права має застосувати суд, щоб його рішення було

суголосним з думкою громадськості. Результати письмових іспитів оцінюються анонімно [8, с. 133]. Формування практичних навичок правозастосовної діяльності забезпечується через залучення студентів до роботи у юридичних клініках. Крім того, поширеною є практика, коли студенти правничих шкіл, здебільшого старших курсів, під час канікул влаштовуються у юридичні фірми на посаду «літнього юриста». Найбільш успішні й обдаровані студенти правничих шкіл займаються підготовкою оглядів судової практики. Як правило, при кожній правничій школі існує періодичне видання, що випускає подібні огляди. Тому нерідко обдарованих студентів запрошують до редколегій журналів. Після завершення навчання такі фахівці користуються неабияким попитом на ринку праці [8, с. 131–134].

Досвід підготовки правників у США та європейській країнах необхідно вивчати та враховувати при розробці концептуальних засад реформування системи правничої освіти в Україні. Але будь які зміни не повинні зводитися до того, щоб механічно запозичувати зарубіжний досвід та переносити його на новий ґрунт, необхідно враховувати, як це спрацюватиме в наших реаліях. У цьому контексті заслуговує на увагу наступна думка: «Україна, яка прагне інтегруватися у світовий та європейський простір, не може стояти осторонь глобалізаційних процесів, що відбуваються сьогодні й торкаються майже всіх країн світу. Проте не слід бездумно «кидатися в безодню» глобалізації, адже відданість уніфікації може згубити національну специфічність» [10]. Тому

основний акцент Концепції реформування юридичної освіти в Україні повинен бути поставленим на тому, щоб не змінюючи структурної побудови освітянської системи, яка склалась історично, змінити підходи до викладання навчальних дисциплін. Слід використовувати найбільш ефективні методики навчання, що формують у майбутнього юриста креативне мислення, вміння розв'язувати складні практичні ситуації, аналізувати чинне законодавство та практику його застосування.

У системі юридичної освіти надзвичайно важливою видається проблема трансформації відомчої освіти, що не знайшла свого віддзеркалення у проєкті Концепції. ЗВО зі спеціальними умовами навчання нині забезпечують підготовку фахівців за вузькими спеціалізаціями у межах галузі знань «Право» та за спеціальністю «Правоохоронна діяльність», насамперед для задоволення потреб своїх відомств. Серед них ЗВО, що функціонують в системі Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України, Державної пенітенціарної служби України тощо. Варто зауважити, що сучасні проблеми фахової підготовки рядового й офіцерського складу МВС України активно обговорюються у зв'язку зі створенням у 2015 р. Національної поліції. Однак вони безпосередньо стосуються й інших відомчих ЗВО, що провадять підготовку юридичних кадрів. Щодо цієї проблеми існують діаметрально протилежні точки зору, одна з яких полягає в тому, що на роботу в правоохоронні органи та спецслужби повинні добиратися фахівці, які вже

мають належний освітній рівень і певний досвід професійної діяльності. Тому для підготовки, наприклад, майбутніх поліцейських достатньою є професійна освіта, що полягатиме у проходженні спеціального курсу навчання, з метою одержання теоретичних знань, практичних вмінь та навичок, необхідних у поліцейській роботі [11]. Інша думка полягає в тому, що працювати на посадах середнього та старшого офіцерського складу органів поліції повинні саме юристи. Правнична підготовка таких фахівців повинна відбуватися за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» і забезпечуватися ЗВО, підпорядкованими МВС України [12]. У зв'язку з тим, що зі вступом в дію КПК України-2012 колись рельєфно демарковані кордони між оперативно-розшуковою діяльністю та досудовим розслідуванням стали розмитими, і у порядку, визначеному законодавством, оперативний співробітник може залучатися до проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 41 КПК України) [13]. Звідси випливає, що він повинен мати належний рівень правової підготовки, тільки де і в якому обсязі він її отримає – на це питання слід дати відповідь. Важливим є дійти остаточних висновків, у якій формі має відбуватися навчання в таких ЗВО: перепідготовка та підвищення кваліфікації для вже діючих співробітників чи за відповідними закладами повинно все ж таки зберігатися право на здійснення повного циклу освітньої діяльності, що включає бакалаврський та магістерський рівні. З урахуванням прийнятого рішення положення проєкту Концепції потребують корегування задля най-

більш точного та всеохоплюючого нормативного закріплення переліку професій, що передбачають правничу підготовку, адже до переліку визначених проектом Концепції правничих спеціальностей не увійшли робота на посадах керівників та співробітників юридичних служб недержавного сектору економіки, а також помічників адвокатів, нотаріусів. У списку юридичних професій відсутні науковці-правники, детективи Національного антикорупційного бюро розслідувань, окремі категорії посад керівного та службового складу Державного бюро розслідувань. Цілком очевидно, що визначений проектом Концепції перелік правничих спеціальностей є неповним та потребує доповнення з урахуванням змін сучасного законодавства.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що реформування системи підготовки юридичних кадрів в Україні є передусім одним із важливих політичних кроків держави щодо реалізації запитів суспіль-

ства на справедливий суд, ефективний захист правоохоронних органів. Але це надскладний і тривалий процес, що потребує наукового підґрунтя. Розробляючи програмні документи, що установлюють концептуальні засади і визначають напрями реформування юридичної освіти в Україні, слід ґрунтовно проаналізувати зарубіжний досвід підготовки юристів. Фундаментальні реформи в цій сфері варто проводити з урахуванням особливостей побудови системи освіти в Україні, національної правосвідомості, співмірності рівня видатків державного бюджету із очікуваними позитивними наслідками. Насамперед необхідно дати чітку відповідь на питання, які результати ми отримаємо від проведених реформ та чи будуть вони корисними нашому суспільству. Отже, питання реформування юридичної освіти в Україні і надалі мають бути предметом наукових розвідок з метою розроблення досконалої моделі підготовки українських правників.

Список використаних джерел

1. Інавгураційна промова Зеленського. Повний текст. URL: <https://www.radio.svoboda.org/a/news-promova-zelensko/29952433.html>.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.
3. Проект Закону про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613 (дата звернення 26.05.19).
4. *Барабаш Ю.* Аналіз проекту Концепції реформування юридичної освіти в Україні у світлі отриманих відгуків за результатами регіональних обговорень. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/NJ_Y.Barabash_Report-on-Draft-LE-Concept-Paper-and-Recommendations-for-Improvement_May-22_2017.pdf (дата звернення 07.06.19).
5. Реформування юридичної освіти: обговорення триває. URL: <http://yur-gazeta.com/golovna/reformuvannya-yuridichnoyi-osviti-obgovorennya-trivaye.html> (дата звернення 26.05.19).

6. Проект Концепції реформування юридичної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-pronuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-napracovaniy-spilno-z-ministerstvom-yusticiyi-ukrayini-proekt-konserpciyi-reformuvannya> (дата звернення 07.06.19).

7. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

8. Юридична освіта в США. URL: https://edusteps.com.ua/blog_ua/1396-yuridichna-osvta-v-ssha.html (дата звернення 07.06.19).

9. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. Київ, 1999. 554 с.

10. Войналович О. О. Глобалізація і розвиток сучасної освіти в Україні. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6932/1/voynalovych.pdf> (дата звернення 07.06.19).

11. Реформувати систему поліцейської освіти. URL: <http://umdpl.info/police-experts.info/legislation/education/> (дата звернення 07.06.19).

12. Реформа МВС: чи потрібна вища юридична освіта поліцейським? URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/reforma-mvs-chi-potribna-visha-yuridichna-osvita-p/> (дата звернення 07.06.19).

13. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

Elena Bilichak

Dr. Sc. (Laws), Associate Professor, The Scientific Advisory Board Member under the State Bureau of Investigations, Kyiv, Ukraine, academ2016@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2377-731X>

THE LEGAL EDUCATION REFORM IN UKRAINE: PROBLEMS AND CHALLENGES

Abstract. *The article is focused on the research of modern legal personnel training. In the introductory part of the article, attention is drawn to the fact that ongoing education reforms in Ukraine are a manifestation of the state's European integration policy. In turn, such a policy is the result of the deliberate choice of the overwhelming majority of the population of Ukraine who identify themselves as Europeans and willing to join the European Union. With the help of the historical methods and formal logic, the main part of the research is concentrated on the retrospective analysis of the problems existing in the legal education system. It is concluded that they are rooted in the totalitarian past of Ukraine, and are caused by the high corruption level in the law-enforcement system, which is the result of the outright and sometimes frankly unlawful policy of the former national political leaders. The main problem in the training of lawyers in Ukraine lies in the low-quality level of educational services. It is emphasized that in general terms of the changes in the system of higher education reform of legal training requires a separate approach, which will be scientifically based. The provisions of the draft Concept on Legal Education Reform, published on the website of the Ministry of Education and Science of Ukraine for the purpose of public discussion are considered. Attention is drawn to the provisions, which introduce separate approaches to legal education in the areas of regulated and unregulated legal activity types. In view of the objective realities, it is grounded that there is no need in introducing a separate training system for lawyers who will continue to practice in the field of regulated*

types of the legal profession (lawyers, prosecutors, judges). Based on the application of the comparative-legal method, proposals are made to improve the system of training lawyers by changing the teaching methods of individual legal disciplines, taking into account the relevant experience of US law schools. The necessity of reforming the legal education system in Ukraine is proven, while the need to comply with the priority of national interests when introducing any changes is noted.

Keywords: national educational policy, higher education, legal education, legal activity.

References

1. Zelensky's inaugural address. Full text. (n. d.). Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-promova-zelenskoho/29952433.html> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *About higher education* (Act No. 1556-VII, July 1), No. 37-38, Article 2004 [in Ukrainian].
3. Draft law on legal (judicial) education and general access to the legal profession. (n. d.). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613 [in Ukrainian].
4. Barabash, Yu. (n. d.). *Analysis of the draft Concept of reforming legal education in Ukraine in the light of comments received from regional discussions*. Retrieved from https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/NJ_Y.Barabash_Report-on-Draft-LER-Concept-Paper-and-Recommendations-for-Improvement_May-22_2017.pdf [in Ukrainian].
5. Legal education reform: Discussion continues. (n. d.). Retrieved from <http://yur-gazeta.com/golovna/reformuvannya-yuridichnoyi-osviti-obgovorennya-trivae.html> [in Ukrainian].
6. Draft Concept of Legal Education Reform. (n. d.). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-napracovaniy-spilno-z-ministerstvom-yusticiyi-ukrayini-proekt-koncepciyi-reformuvannya-yuridichnoyi-osviti> [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Constitution of Ukraine* (Act No. 1556-VII, July 1), No. 30, Article 141 [in Ukrainian].
8. Legal education in the USA. (n. d.). Retrieved from https://edusteps.com.ua/blog_ua/1396-yuridichna-osvta-v-ssha.html [in Ukrainian].
9. Bernkhem, V. (1999). *Introduction to the law and legal system of the USA*. Kyiv, 554 [in Ukrainian].
10. Voinalovych, O. O. (n. d.). *Globalization and development of modern education in Ukraine*. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6932/1/voinalovych.pdf> [in Ukrainian].
11. Reform the police education system. (n. d.). Retrieved from <http://umdpl.info/police-experts.info/legislation/education/> [in Ukrainian].
12. Reform of the Ministry of Internal Affairs: do police officers need higher legal education? (n. d.). Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/reforma-mvs-chi-potribna-visha-yuridichna-osvita-p/> [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (2013). *The Criminal Procedure Code of Ukraine*. No. 9-10, No. 11-12, No. 13, Article 88 [in Ukrainian].